

Doordenkertje 6: “De hersenen bepalen alles: verantwoordelijkheid is een illusie”

De vooruitgang in de neurowetenschap doet ons meer en meer vermoeden dat de mens in al zijn denken, voelen, verlangen en handelen gestuurd wordt door netwerken van neuronen. Sommige neurowetenschappers, zoals Prof. Dirk De Ridder recent nog in *De Standaard*, beweren dan ook dat menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid zeer waarschijnlijk illusies zijn. Dit zou – zo zeggen zij - enorme gevolgen kunnen (moeten?) hebben voor de rechtspraak bijvoorbeeld: we zouden noties als toerekeningsvatbaarheid en schuld moeten opgeven.

De vraag is of die filosofische conclusies getrokken uit de neurowetenschap hout snijden. Veronderstellen we dat de zelfinterpretatie van moreel handelende personen als verantwoordelijke individuen inderdaad illusoir is. Wat dan te denken van de zelfinterpretatie van de wetenschapper als waarheidslievend persoon, als iemand die rationeel aan wetenschap doet en weet wat hij/zij doet. Is dat dan ook illusoir? Tenslotte gaat het daar ook ‘alleen maar’ om hersenprocessen? Wiskunde of neurowetenschap bedrijven, betekent – zo veronderstel ik - dat men zelf met inzicht denkt en argumenteert en zichzelf ook zo ziet. Waarom zou dat anders zijn bij personen die moreel nadenken en handelen? De neurologie zegt niets over hoe we op ‘macroniveau’ (op zelfbewust belevingsniveau) onszelf kunnen en moeten begrijpen, over wat op dat niveau redelijk of illusoir is, en hoe we op dat niveau kunnen/moeten reageren.

Volgens De Ridder zouden de inzichten van de neurowetenschap ertoe kunnen/moeten leiden dat we in de rechtspraak geen schuld meer toeschrijven, met andere woorden de rechtspraak zou in wezen ophouden te bestaan. Verliefdheid (en de handelingen die daarbij horen) is ook een hersenproduct; dat zouden we echter volgens De Ridder niet moeten opgeven als illusoir. Begrijpe wie kan. Een verliefde glimlach is wetenschappelijk gesproken een puur fysiologisch fenomeen (spieren op beenderen). Volgt daaruit dat het zien van bepaalde spierbewegingen als een glimlach, berust op een illusie? Moeten we dan ophouden de glimlach van de ander te zien als een betekenisvol fenomeen, waarop ik zinvol kan/moet antwoorden. Wat zou het kunnen betekenen hier de illusie op te geven? Mag ik niet terugglimlachen? Mijn normale reactie op een stralende glimlach is natuurlijk ‘slechts’ het product van neuronen; maar zou eraan verzaken omwille van de neurowetenschap een verstandige reactie zijn, of gewoon een dwaasheid/verdwazing?

Aan wetenschap doen veronderstelt zichzelf zien als zoeker naar de waarheid, als iemand die zich niet laat doen door illusies: zo zien wetenschappers als De Ridder in elk geval zichzelf, en ze zijn er nog trots op ook. Maar dat zijn in zekere zin zelf allemaal illusies: ze veronderstellen dat er een zelf is dat naar ‘de waarheid’ zoekt, dat niet in de illusie leeft of wil leven. Als er enkel en alleen neurale processen zijn en we daaruit de gesuggereerde conclusies moeten trekken, heeft het geen zin meer nog in termen van die illusies te spreken. Willen we de wetenschap redden, dan zouden we echter beter blijven geloven in al die ‘illusies’ inclusief de ‘illusies’ van verantwoordelijkheid en schuld. Anders kunnen we wetenschappers die oneerlijk zijn, bedrog plegen etc. niet langer veroordelen; we moeten ze beschouwen als bepaalde machines die niet werken zoals andere machines (de ‘eerlijke’ wetenschappers). Hoe gaan we nog eerlijke wetenschappers krijgen als we noties als eerlijkheid etc. opgeven? Ze zouden gewoon niet meer weten waarover het gaat. Zou dat niet het einde van de wetenschap betekenen?

Uiteraard kan het hier door mij gezegde geen definitief antwoord zijn op de brede problematiek hier aangesneden. Toch kunnen mijn argumenten wellicht helpen om zich niet al te snel onder de indruk te laten brengen door de dooddoeners verbonden met nieuwe wetenschappelijke (neurofysiologische) inzichten. Gerenommeerde wetenschappers zullen op hun terrein wel te geloven zijn, of ze dat ook zijn op filosofisch terrein is nog een andere zaak.

Herman De Dijn